

Федотова Ганна Валеріївна,доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-7798-3143

Бурбій Анастасія Вікторівна,здобувач ДНДІ МВС України,
провідний юрисконсульт ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0003-4866-321X

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ

У статті розглянуто історичні етапи розвитку інституту виборчих прав, починаючи з часів Київської Русі. Детально охарактеризовано нормативно-правові джерела, якими регламентовано захист виборчого права, визначено їх особливі ознаки. Спираючись на проведений аналіз виборчого законодавства України та кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за його порушення, зроблено висновок про складність оцінки злочинних діянь у виборчій сфері в різні періоди і певні коливання щодо видів покарань.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав, захист виборчих прав громадян.

Вивчення історії на раціональних засадах є надійним індикатором гіпотетичної сталості людської природи і доказом її здатності в цілому слугувати засобом морального, теологічного, юридичного та політичного виховання. З метою правильної історичної перспективи необхідно вчитися на уроках минулого, роблячи з них ґрунтовні висновки для сьогодишньої правової практики. Враховуючи, що в самому історичному розвитку завжди закладені різні можливості й альтернативи, важливо розглядати як реалізовані, так і нереалізовані можливості історичного розвитку, посилаючись на думку професора кримінального права Енріко Феррі, який вважав, що немає такої речі, яка б була творінням “ex nihilo”: вона неминуче має бути продуктом, який передує розвитку [1, с. 7]. Приділимо увагу становленню і розвитку кримінальної відповідальності за злочини проти виборчих прав.

Питання виборчого права дослідниками розглядається в різних аспектах, зокрема як суб'єктивне право громадян України, конституційно-правовий інститут, тобто як сукупність правових норм, які закріплюють порядок формування органів публічної влади. З формально-юридичного погляду виборче право представляє систему гарантій розвитку політичної свободи громадян у публічно-правовій

сфері суспільних відносин, тоді як у політико-правовому сенсі – це перелік прав та обов'язків виборців. Отже, виборче право слід характеризувати як сукупність взаємопов'язаних законодавчих норм, які комплексно регулюють суспільні відносини, пов'язані з організацією та проведенням виборів усіх рівнів до органів державної влади і місцевого самоврядування.

В Україні виборчі традиції сягають глибокої давнини, оскільки існували ще за часів Київської Русі, про що відображено у вічах – народних зібраннях, участь у яких брали усі вільні мешканці міста, а керувала вічем міська верхівка. Детально особливості державного управління у Київській Русі описані у працях С.В. Кульчицького, Т.В. Мотренко [2], Ю.І Терещенка [3].

Віче як одна з історичних форм вирішення багатьох громадських справ здавна існувало на Русі. Очевидно, що місце племінних народних зібрань поступово заступили віча головних міст окремих земель держави. Так, першу епоху історії народних зібрань “племінну” змінено другою епохою (IX–X ст.ст.), коли віче перебувало в процесі переходу до міського. Саме тоді для вирішення справ сходились у головні міста земель приміські жителі, “лучшие люди”, “старцы градские” на народні зібрання. У XI–XIII ст.ст. ця форма влади набуває розвитку.

Віче – це зібрання князів, бояр і старших людей у громаді, яке приймало рішення, що стосувалися соціально-побутових, земельних, територіальних справ громад; інколи віче навіть обирало князів; відносини з верховною владою регулювалися спеціальними договорами – “рядами”. Скликання віча, судячи з літописів, нерідко викликалось надзвичайними обставинами – зовнішньою загрозою, необхідністю покликання князя, його утвердження чи зміщення тощо. При цьому найчастіше віча скликалися за ініціативою князя.

Важко встановити, кому саме належала ініціатива народних зборів – князю, боярській думі чи безпосередньо народу. Літописні пам'ятки часто лише свідчать сам факт: населення землі чи “горожане створиша вече”, “створиша совет” або просто “совокупишася”. В будь-якому випадку для скликання народних зборів потрібно, щоб народ бажав радитись, без чого віче не відбудеться. У скликанні віча вирішальну роль відігравав народ, без згоди якого віче не могло відбутися, це підкреслює його значення як справжньої форми народовладдя. За літописами у Києві, Новгороді, Пскові, Володимирі, Суздалі віче скликалось не лише князем або посадником, тисяцьким, а й натовпом (“молотьбою”), одного чи кількох ініціаторів, навіть одночасно в різних кінцях Новгорода. Але “крамольники” жорстоко каралися, якщо підстави для скликання віча не були важливими, саме цей факт наголошує на наявності відповідальності за неправомірні дії, зумовлені бажанням вирішити те чи інше питання шляхом права голосу членів громади, особливо якщо в таких діях виявлялись ознаки заколоту.

Таким чином, віче обирало князів, відало питаннями війни і миру, розпоряджалося земельними і фінансовими ресурсами землі чи волості, брало участь у законодавстві, зміщувало, хоч і рідко, адміністрацію тощо. Демократичний характер вічових нарад закріпився в досить усталеній процедурі їх проведення, в початках представництва, складі, де діяльну участь брали “людье”, тобто прості люди.

Дуже часто на рішення віча впливала боярська рада – княжий дорадчий орган, який скликався зі старших дружинників, впливової знаті й вищих церковних

чинів. Проте ні віче, ні боярська рада не стали окремими державними інститутами, не набули статусу представницьких органів і не вирости в могутню політичну конструктивну силу, – навпаки, суперництво відцентрової і доцентрової влади руйнувало державні підвалини Русі [2].

Таким чином, дослідивши давні історичні документи, можна дійти висновку, що в період Київської Русі її пам'ятки, хоча безпосередньо і не вживали слів “вибори”, “виборче право”, не розкривали їх змісту, все ж формували уявлення про виборчі права і робили перші нормативні спроби їх захисту.

Наступним історичним етапом нашої держави була польсько-литовська доба, коли українські землі перебували у складі сусідніх держав. Відповідно до Судебника 1497 року, підбурювачі до заколотів “крамольники”, визначались як “ябедники” та “грабіжники” [4]. Зокрема, “крамола” тлумачиться як застаріла форма вираження змови, заколоту [5, с. 267] і виражається в основному у “від’їздах” князів і бояр, що намагалися зберегти свою самостійність. Крамольник і його діти позбавлялися боярського чина і права на майно [6, с. 69], але не підлягали кримінальному покаранню.

Важливого значення набувають і Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.) (далі – Статuti), у яких під “кривдою” розумілося посягання на сферу прав приватної особи, це посягання каралося відшкодуванням збитків скривдженій особі. Пізніше до злочинних дій, за положеннями Статутів, належали порушення встановленого правопорядку: “злодійство”, “бой”, “квалт”, “грабіж” тощо. При цьому у системі злочинів до найтяжчих належали злочини проти держави; проти релігії; проти моралі; проти честі та свободи [7, с. 184]. Проте не відображалась окрема категорія злочинів проти виборчих прав. Із уведенням Литовських статутів у свідомості населення тогочасної України поступово утверджувалася цінність встановлених і гарантованих законом прав.

Разом з тим, мешканцям українських міст, зокрема українцям, зважаючи на переважання магдебурзького права, довелось відчути певні елементи пригнічення виборчого права. Католизація та колонізація українського населення призводить до того, що правом на самоврядування могли користуватись лише католики, хоча в багатьох містах були окремі національні юрисдикції як католиків, так і православних. Міщанам, зокрема, було заборонено володіти майном, купленим у польських, вірменських, єврейських та німецьких панів. Обмеження були у сфері ремісничої діяльності, конфесійні, мовні, культурні, політичні. Православних відсторонили від міського управління в управах і судах. Обмеження встановлювали щодо заборони для українців займатися торгівлею, щодо купівлі-продажу будинків, при винесенні судових вироків тощо.

У подальшому внаслідок національно-визвольної війни 1648–1654 рр. виникла козацька держава Гетьманщина зі своєю своєрідною правовою системою. На визволеній території майже не застосовувалися норми Литовських статутів та магдебурзького права. Правові акти, які діяли під час перебування України в складі Речі Посполитої, були скасовані, а основою правової системи Гетьманщини стало звичаєве право. За межами польсько-литовського законодавства опинилася система злочинів і покарань запорізького козацтва, яка склалася відповідно до старовинних звичаїв. Із Запорозької Січі звичаєві норми в XVI–XVII ст.

поширилися на всю територію України і склали основу правової системи Гетьманської держави, що проіснувала до 1842 року. Всі козацькі посади були виборними, виборча система мала широке застосування в козацькій державі. Виборча правосуб'єктність громадянина у вигляді активного і пасивного виборчого права реалізовувалася у можливості практично кожного члена козацького суспільства брати участь у виборах гетьманів, кошових отаманів і козацької старшини, а також надавала юридичну можливість кожному козаку бути обраним на ці посади. У Конституції Пилипа Орлика, в главі VI, процес обрання генеральних радників визначається як природний феномен. У главі XVI вибори постають як основний легітимізуючий інститут, це видно зі слів: “Я, Пилип Орлик, новообраний Гетьман Війська Запорозького... обраний вільним волевиявленням відповідно до старого закону і звичаїв”. У козацьких радах могли брати участь усі козаки, представники православного духовенства та ті селяни і міщани, які вступали до повстанського козацького війська. Залежно:

- від участі в них широких мас рядового козацтва (“черні”) козацькі називалися “чорними”;
- від їх чисельності – “великими”, “вальними”;
- від їх загальноукраїнського значення “генеральними”, “явними” тощо.

Відповідно до козацького права окремо за порушення норм виборності відповідальності не передбачається, натомість за вчинення дрібних правопорушень передбачалося обмеження певних прав, зокрема накладалася заборона на зайняття виборних козацьких посад. А серед військових злочинів були й такі, як ухилення від зайняття посади, на яку козака обрало товариство.

За умов монархічної форми правління козацьке звичаєве право на території України поступово звелось нанівець. Окремі його норми зафіксовані у “Правах, за якими судиться малоросійський народ”, “Екстракті малоросійських прав” та інших збірках нормативних актів.

“Права, за якими судиться малоросійський народ” є цінною пам'яткою систематизації правових норм, свідченням високої правової культури українського народу, розвитку правових ідей в Україні. Збірник ґрунтувався на усьому багатстві оригінального правового матеріалу, який мала Україна, а його упорядники поставили за мету за допомогою кодифікованого права України відтворити і відстояти права та вольності українського народу. До видів злочинів, які містив цей збірник законів, належали: а) злочини проти релігії (провідне місце); б) злочини проти “честі і влади монаршої”; в) злочини проти життя; г) злочини проти тілесної недоторканності; д) майнові злочини; е) злочини проти статевої моралі. Норми, що були б безпосередньо спрямовані на захист виборчих прав, у козацькому праві відсутні, разом з тим, вибори в добу правової системи Гетьманщини постають як основний легітимізуючий інститут.

Перша половина XIX ст. для історії України була періодом відсутності української національної державності та входження земель України як адміністративних одиниць до складу Російської та Австрійської імперій. Галичина, Буковина перебували у складі Австрійської імперії, Закарпаття входило до Угорського королівства. На західноукраїнських землях чинним було право Австрійської імперії, зокрема Кримінальний кодекс (Францішкана), який у

1852 р. був виданий у новій редакції і діяв на цих територіях до початку 1930-х років. В Угорщині у 1879 році було прийнято Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки, чинність якого поширювалася на територію Закарпаття. Окремих правових норм відносно захисту виборчих прав у зазначених положеннях ми не спостерігаємо.

Наступним етапом розвитку основ національного кримінального законодавства став Звід законів Російської імперії. До джерел кримінального права того часу, окрім 15-го тому “Зводу законів Російської імперії”, також слід віднести Уложення про покарання 1845 року, зокрема розділ IX “О преступлении и проступках против законов о состоянии”, в главі четвертій якого передбачалась відповідальність тих, хто при виборах дворянських або міських, або сільських громад буде через підкуп, подарунки, обіцянки або погрози схилити іншу особу до подання голосу на його користь або на користь чи проти іншої особи (ст. 1884). Злочин, передбачений ст. 1884 Уложення 1845 р., є посяганням не на права окремої особи, а на інтереси всього суспільства, що видно з місця цієї норми в системі Особливої частини зазначеного кримінального закону [8, с. 5–6]. Отже, вперше кримінально-правові норми, які передбачали кримінальну відповідальність за діяння, що посягали на виборчі правовідносини та виборчі права, з’явилися в Уложенні про покарання 1845 року.

Таким чином, значним історичним кроком до формування норм, які стосуються виборчих прав і свобод, можна визначити період ХІХ століття, що запам’ятовується реформами і виданням низки нормативних актів. Це, насамперед, селянська, земська, міська, судова, військова та інші реформи в Російській імперії у 60–70 рр. ХІХ ст., до складу якої входила Україна. Вони принесли особисту свободу колишнім кріпакам, а також їхню правоздатність, через земства і міські думи заклали основу місцевого самоврядування, започаткували низку демократичних змін у здійсненні правосуддя, піднесли роль особистості в багатьох галузях державного і громадського життя. Викладене констатує, що виборчі права як інститут державного права існували і в дорадянський період, за їхнє порушення встановлювалася відповідальність.

Дослідження українського виборчого законодавства та кримінальної відповідальності за його порушення в радянський період є невіддільним від кримінального права РФСР. Правове регулювання виборів і практики їх проведення в УСРР характеризується двома періодами (1919–1937 рр.) та (1937 – кінець 80-х рр. ХХ ст.), така класифікація зумовлюється етапами розвитку радянської державності.

Характерними ознаками радянської виборчої системи у 1919–1937 рр. було запровадження виборів на принципах *нерівного непрямого права*, що нормативно закріплювалося. Їх регулювання здійснювалося підзаконними нормативно-правовими актами. У 1937 – кінці 80-х рр. відбулися значні зміни законодавчого підґрунтя процедури депутатських виборів. На конституційному рівні закріпилися демократичні принципи: загальні, рівні, прямі, таємні вибори. Але ці засади були декларативними, оскільки не було основи – виборності. Тогочасний досвід формування Верховної Ради УРСР демонструє, що процедура, яку називали виборами, за умов наявності одного кандидата, була лише декоративною формальністю.

Керівні начала з кримінального права РРФСР 1919 р. взагалі не містили положень, які можна було б віднести до інститутів Особливої частини кримінального права, хоча в ст. 25 Керівних начал передбачені види покарання і серед інших у п. К – позбавлення політичних прав, у п. А – оголошення ворогами революції або народу [9, с. 57–60].

У КК УРСР 1922 р. у ст. 32 п. Ж – передбачене покарання у вигляді “поразки прав”, а у ст. 401 розкривається зміст цього виду покарання, під яким законодавець розуміє позбавлення на строк не більше 5 років активного і пасивного виборчого права; активного і пасивного виборчого права в професійні та інші організації, права займати відповідальні посади, а також бути засідателями в народному суді, захисниками у суді, піклувальником або опікуном. Строк поразки прав для засуджених до позбавлення волі вираховується з моменту його відбуття або умовно-дострокового звільнення від нього. Поразка прав може за особливою постановою суду супроводжуватися позбавленням засудженого ордена Червоного або Трудового прапора, але така постанова має бути представлена до вступу вироку в законну силу на затвердження Президії Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету. Поразка прав призначається судом як додаткове покарання при винесенні обвинувальних вироків. Постанова питання про поразку прав при засудженні для суду є обов’язковою, якщо в Кримінальному кодексі вказане покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше одного року і більш тяжке.

В Особливій частині КК РРФСР 1922 р. передбачено склад злочину, який умовно можна віднести до злочинів проти виборчих прав, а саме ст. 104 КК РРФСР 1922 р. – участь у виборах в Ради особи, яка не має на те законного права. Карається цей злочин примусовими роботами на строк не менше трьох місяців. З аналізу санкції можна зробити висновок, що таке додаткове покарання, як поразка прав, у цьому разі не застосовується. Такий злочин вважається злочином проти порядку управління [10].

У КК УРСР 1927 р. під поразкою прав законодавець розумів практично ті ж самі обмеження, зокрема позбавлення активного і пасивного виборчого права, як і за попередніх КК.

Діяння, за ст. 85 КК УРСР 1927 р., полягало в участі у виборах до Ради особи, яка завідомо для неї не має виборчого права, і каралось примусовими роботами на строк до шести місяців або штрафом до п’ятисот карбованців. Постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради народних Комісарів УРСР від 3 жовтня 1928 р. скасовувалися постанови від 18 грудня 1926 р. “Про затвердження інструкції про вибори в Ради” (ЗУ УРСР 1926, № 79, ст. 478) та “Інструкції про вибори в Ради” (ЗУ УРСР 1929, № 79, ст. 479) і затверджувалася інструкція про вибори в Ради, встановлювалося коло осіб, які були занесені в списки виборців і на день виборів втратили це право. Такі особи, як роз’яснює П.П. Михайленко, не могли брати часті у виборах, а за порушення цієї інструкції несли кримінальну відповідальність за ст. 85 КК УРСР 1927 р. [11, с. 480].

У 1929 році положення КК УРСР 1927 р. було доповнено відповідно до Постанови ВЦВК і РНК УРСР від 6 лютого 1929 р. ст. 85¹ – “перешкоджання

особам найманої праці в селі здійснювати виборчі права карається примусовими роботами або штрафом до однієї тисячі карбованців. У 1934 році 13 жовтня Постановою ВЦК УРСР була затверджена Інструкція про вибори до Рад і на з'їзди Рад УРСР, в якій передбачалося, що особи, які перешкоджають виборцям здійснювати їх виборчі права, притягаються до кримінальної відповідальності відповідно до Кримінального кодексу. В цій Постанові встановлювалося коло осіб, які не могли брати участь у виборах. Ними визнавалися особи, занесені у списки виборців, якщо вони втратили перед днем виборів виборчі права, навіть у тому випадку, коли вони і отримали виборчу повістку. Особи, позбавлені виборчих прав відповідно до Конституції УРСР і виборчого законодавства, якщо вони беруть участь у виборах, несуть кримінальну відповідальність відповідно до ст. 85 КК УРСР.

У 1937 р. КК УРСР було доповнено Постановою ЦВК і РНК УРСР від 2 грудня 1937 р. “Про зміну ст. 85¹ Кримінального Кодексу УРСР і про доповнення цього Кодексу статтею 108¹”. Стаття 85¹ була викладена у такій редакції: “За перешкоджання шляхом насильства, обману, погроз або підкупу громадянину Союзу РСР у здійсненні його права обирати і бути обраним у Ради народних депутатів трудящих – позбавлення волі на строк до двох років”; стаття 108¹ – “за підробку виборчих документів або завідомо неправильний підрахунок голосів при виборах у Ради депутатів трудящих, вчинене посадовою особою Ради або членом виборчої комісії, позбавлення волі на строк до трьох років”. Слід відзначити, що ст. 108 КК УРСР 1927 р. передбачала кримінальну відповідальність за службовий підлог, тобто внесення посадовою особою в офіційні документи або книги завідомо неправдивих відомостей і записів, складання і видачу завідомо неправдивих документів, підробки, підчистки, помітки іншим числом. Карався такий злочин позбавленням волі на строк до двох років.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 11 жовтня 1945 р. було затверджено “Положення про вибори в Верховну Раду СРСР”, де у ст.ст. 109 і 110 передбачалися склади злочинів, за змістом аналогічні ст.ст.110, 111 Положення про вибори до Верховної Ради Союзу РСР 1937 року.

Наступним етапом, одним із найвизначніших, у розвитку кримінального законодавства як СРСР, так і України (УРСР) було прийняття у 1958 році Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік. Значення цього історичного нормативного акта важко переоцінити. Не зазначаючи його окремі положення, їх зміст та значення, обмежимося тільки вказівкою на те, що з 1960 року кримінальне законодавство України розвивалося відповідно до тих положень, які було викладено і закріплено в Основах.

28 грудня 1960 р. Законом Української РСР затверджено Кримінальний Кодекс, який проіснував 41 рік. У главі IV Особливої частини, яка називалася “Злочини проти політичних і трудових прав громадян”, були передбачені практично ті ж склади злочинів, як вони представлені і сьогодні [12, с. 202].

У 1993 році в КК України вперше з'явилася норма, яка захищала референдумні права і правовідносини (КК було доповнено статтею 129-1 “Порушення законодавства про референдум”). У 1999 р. указана глава КК отримала назву “Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав громадянина”, а

статті 127 і 128 – відповідно “Перешкоджання здійсненню виборчого права чи роботи виборчої комісії” і “Неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів”.

Так, 5 квітня 2001 р. було прийнято КК України, який набрав чинності з 1 вересня 2001 р. та містив чотири статті, що стосувалися виборів і референдуму: ст. 157 “Перешкоджання здійсненню виборчого права”, ст. 158 “Неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів”, ст. 159 “Порушення таємниці голосування”, ст. 160 “Порушення законодавства про референдум”.

При цьому текст статей 157–160 КК 2001 р. не дуже відрізнявся від статей 127–129-1 КК 1960 року, за виключенням того, що в новому Кодексі було декриміналізовано перешкоджання роботі виборчої комісії, а також додано деякі кваліфікуючі ознаки та внесено певні незначні правки.

У 2003 і 2005–2009 роках, статті 157–159 КК істотно трансформувалися й збільшилися за обсягом. У жовтні 2014 року Верховною Радою України внесено зміни до розділу 5 Кримінального кодексу України, зокрема статей, що стосуються порушень виборчого законодавства усіма їх учасниками (виборцями, кандидатами, їх представниками тощо). Цим законодавчим актом забезпечено додатковий захист виборчих прав громадян, в тому числі шляхом визначення відповідальності за новими складами злочинів. Практично за всі кримінальні правопорушення проти виборчих прав людини і громадянина законодавцем посилено санкції.

Важливим етапом є проведення на сучасному етапі комплексної виборчої реформи та ухвалення Виборчого кодексу України від 19.12.2019 № 396-IX [13] з установленням єдиних правил для всіх видів виборів. Виборчий кодекс прийнято з метою кодифікації виборчого законодавства та встановлених прозорих, доступних і зрозумілих правил для всіх учасників виборчого процесу, створення умов для нецільового використання адміністративного ресурсу, неможливості підкупу членів виборчих комісій і виборців та інших порушень, які, зазвичай, спостерігаються під час виборів. На сьогодні вибори є найбільш урегульованою формою безпосередньої участі громадян в управлінні державою шляхом формування вищих представницьких органів та органів місцевого самоврядування.

Таким чином, участь у справах держави, вирішення головних питань суспільного життя, основних політичних питань, що стосуються обрання вищих посадових осіб у державі, притаманне українському народу з найдавніших часів. Проаналізований період становлення та розвитку виборчого права і кримінальної відповідальності за порушення цього права дозволяє виокремити характерні ознаки удосконалення і врегулювання виборчих процедур, а також формування дієвого механізму притягнення до відповідальності за порушення законодавства про вибори та ефективну міру покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ферри Э.* Преступления и преступники в науке и жизни. Две лекции. Одесса, 1890. 54 с.

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2019.4\(46\).34](https://doi.org/10.36486/np.2019.4(46).34) © Fedotova Hanna, Anastasiia Burbii, 2019

2. Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т.В. Мотренко, В.А. Смолій; упоряд.: А.М. Бега, Г.В. Боряк (кер. кол. упоряд.), Л.Я. Демченко та ін. Головне управління державної служби України; НАН України. Інститут історії України. К.: Ніка-Центр, 2009. Т. 1. 636 с.

3. *Терещенко Ю.І.* Україна і європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI століття: навч. посіб. К.: Перун, 1996. 496 с.

4. *Васильев С.В.* Псковская Судная грамота и I Литовский Статут: учеб. пособие. М.: Квадрига, 2011. 128 с.

5. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. / под ред Н.Ю. Шведовой. 14-е изд., стер. М.: Рус. яз., 1983. 816 с.

6. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. / под общ. ред. О.И. Чистякова. М.: Юрид. лит., 1984. Т. 2: Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. 519 с.

7. *Нелін О.І.* Історія держави і права України: підруч. К.: Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2016. 719 с.

8. *Красиков А.Н.* Уголовно-правовая охрана политических, гражданских и иных конституционных прав и свобод человека и гражданина в России. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2000. 104 с.

9. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР, 1917–1952 гг. / под ред. Голякова И.Т. М.: Гос. изд-во юрид. литературы, 1953. 463 с.

10. *Михайленко П.П.* Борьба с преступностью в Украинской ССР. К., 1966. Т. 1. 831 с.

11. *Михайленко П.П.* Борьба с преступностью в Украинской ССР. К., 1967. Т. 2. 952 с.

12. Уголовное законодательство Союза ССР и союзных республик. М.: Гос. изд-во юрид. литературы, 1963. Т. 1. 656 с.

13. Вибірчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/396-20> (дата звернення: 29.09.2019).

REFERENCES

1. *Ferri E.* (1890) Prestupleniia i priestupniki v naukie i zhizni. “Crimes and criminals in science and life”. Two lectures. Odessa. 54 p. [in Russian].

2. Istoriiia derzhavnoi sluzhby v Ukraini: u 5 T. “History of the civil service in Ukraine”: 5 Vol./ resp. ed. T.V. Motrenko, V.A. Smolii; A.M. Beha, H.V. Boriak (supervisor), L.Ya. Demchenko et al. Main Department of the Civil Service of Ukraine; National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. K.: Nika-Center, 2009. Vol. 1. 636 p. [in Ukrainian].

3. *Tereshchenko Yu.I.* (1996) Ukraina i yevropeyskyi svit: Narys istorii vid utvorennia Starokyivskoi derzhavy do kintsia XVI stolittia: navch. posib. “Ukraine and the European World: An Outline of History from the Formation of the Starokyivka State to the End of the 16th Century: Tutorial. K.: Perun. 496 p. [in Ukrainian].

4. *Vasiliev S.V.* (2011) Pskovskaia Sudnaia hramota i I Litovskii Statut: ucheb. posobiie. “Pskov Judicial Charter and I Lithuanian Statute”: textbook. M.: Kvadryha. 128 p. [in Russian].

5. *Ozhiohov S.I.* (1983) Slovar russkoho yazyka. “Dictionary of the Russian language”. / edited by N.Yu. Swiedova. 14th ed. M.: Rus. lang. 816 p. [in Russian].

6. Rossiiskoie zakonodatelstvo X–XX vekov: v 9 t. “Russian legislation of the tenth and twentieth centuries”: in 9 volumes / under total. ed. O.I. Chistyakova. M.: Jurid. lit., 1984. Vol. 2: Legislation of the period of formation and strengthening of the Russian centralized state. 519 p. [in Russian].

7. *Nelin O.I.* (2016) Istoriiia derzhavy i prava Ukrainy: pidruch. “History of the State and Law of Ukraine”: Textbook. K.: Publ-polygraph. center “Kyiv University”. 719 p. [in Ukrainian].

8. *Krasikov A.N.* (2000) Uholovno-pravovaia okhrana politicheskikh, hrazhdanskikh i inykh konstitutsionnykh prav i svobod chielovieka i hrazhdanina v Rossii. “Criminal legal protection of political, civil and other constitutional rights and freedoms of man and citizen in Russia”. Saratov: Publishing House of the Saratov University. 104 p. [in Russian].

9. Sbornik dokumentov po istorii uholovnoho zakonodatielstva SSSR i RSFSR, 1917–1952 hh. “Collection of documents on the history of criminal legislation of the USSR and the RSFSR, 1917–1952 / ed. Holiakova I.T. M.: State publishing house jur. literature, 1953. 463 p. [in Russian].

10. *Mikhailenko P.P.* (1966) Borba s prestupnostiu v Ukrainskoi SSR. “The fight against crime in the Ukrainian SSR”. K. Vol. 1. 831 p. [in Russian].

11. *Mikhailenko P.P.* (1967) Borba s prestupnostiu v Ukrainskoi SSR. “The fight against crime in the Ukrainian SSR”. K. Vol. 2. 952 p. [in Russian].

12. Uholovnoie zakonodatelstvo Soiuzu SSR i soouznykh respublik. “Criminal law of the USSR and Union Republics”. M.: State. publishing house Jur. Literature, 1963. Vol. 1. 656 p. [in Russian].

13. Vyborchyi kodeks Ukrainy vid 19.12.2019 № 396-IX. “The Electoral Code of Ukraine dated 19.12.2019 No. 396-IX”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/396-20> (date of application: 29.09.2019) [in Ukrainian].

UDC 343.415

Fedotova Hanna,

Doctor of Juridical Sciences, Senior Research Associate,
Head of the Department, State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-7798-3143

Burbii Anastasiia,

Postgraduate, Leading legal adviser,
State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-4866-321X

ESTABLISHING AND DEVELOPING CRIMINAL LIABILITY FOR CRIMES AGAINST VOTING RIGHTS

The study analyzes the historical stages of development of the institution of electoral rights. Attention is paid to such historical and legal phenomenon as viche (people’s assembly) – historical form of decision of many public affairs in Kyivska Rus. Based on historical documents, proved that during the period of Kievan Rus its sights, although not directly used the words “elections”, “electoral law”, did not disclose their content, still forming an idea about the electoral rights and making the first regulatory attempts to protect them. The stage of Polish-Lithuanian period, when Ukrainian lands were part of neighboring countries, was analyzed separately. According to the Sudebnik (Lawyer) 1497, the instigators of the riots – “kramolniki” – were defined as “swindlers” and “robbers”.

According to the Cossack law, there is no separate liability for violations of the norms of election, but for minor offenses there was a restriction of certain rights, in particular, a ban on holding elective Kozak positions. And among the war crimes were such as evasion from the position on which the society chose the Kozak. It is proved that the legal norms, which were directly aimed at the protection of electoral rights, in the Cossack law there are no simultaneous elections during the legal system of Hetmanshchyna as the main legitimizing institution.

For the first time, criminal law provisions establishing criminal liability for acts that infringe on electoral legal relations and voting rights appeared in the Ulozhenie on penalties in 1845. A significant historical step in this period is the formation of

norms concerning electoral rights and freedoms. First and foremost, these were peasant, zemstvo, urban, judicial, military and other reforms in the Russian Empire in the 60–70 s of the 19th century, of which Ukraine was a part. They brought personal freedom to former serfs, as well as their legal capacity, through the lands and city councils laid the foundation for local self-government, initiated a number of democratic changes in the implementation of justice, presented the role of the individual in many areas of state and public life. Electoral rights as an institution of state law existed also in the pre-Soviet period, however, responsibility for their violation was established.

During the Soviet era, the penalty of “loss of rights” is defined as deprivation by the legislature of the right to vote, for a term not exceeding five years, to vote actively and passively; to vote actively and passively in professional and other organizations; to hold responsible positions; and to serve as assessors of the people’s court, defense counsel, guardian or custodian.

At the time of independence, in 1993, the Criminal Code (CC) of Ukraine for the first time had a provision that protected referendum rights and legal relations (the CC was supplemented by article 129-1 “Violation of legislation on referendum”). In 1999 it was added to the Criminal Code of Ukraine for the first time. The mentioned chapter of the CC was named “Crimes against electoral, labor and other personal rights of a citizen”.

Currently, for the purpose of codification of electoral legislation and establishment of transparent, accessible and understandable rules for all participants in the electoral process, as well as to prevent misuse of administrative resources, the impossibility of bribing members of election commissions and voters and other violations that are usually observed during elections, the Electoral Code of Ukraine was adopted.

Keywords: elections, electoral process, criminal liability for violation of electoral rights, protection of citizens’ electoral rights

Отримано: 25.10.2019